

И.В. Тресорукова

**Структура препозитивных наречных выражений
в современном греческом языке / Διαμόρφωση προθετικών επιρρηματικών
ιδιωτισμών στη νεοελληνική γλώσσα**

Аннотация: Как известно, существует целый ряд классификаций фразеологических единиц. В ряду различных классификаций ФЕ выделяются так называемые «грамматические фразеологизмы» (ГФ), которые обычно не принято включать в категорию фразеологических единиц, но ГФ обладают всеми признаками, присущими ФЕ (устойчивость, воспроизводимость, надсловность). С формальной точки зрения эта группа ФЕ будет выражать разные уровни смысла, утратив свое первоначальное, буквальное, значение, а существующее значение будет складываться из суммы значений ее компонентов. В данной статье представлен анализ препозитивных наречных выражений, которые по своим характеристикам относятся к группе грамматических фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеология, грамматические фразеологизмы, наречные конструкции, предлог

Περίληψη: Στη σειρά διάφορων ταξινομήσεων των ΦΜ υπάρχουν οι λεγόμενοι γραμματικοί ιδιωτισμοί (ΓΙ), οι οποίοι συνήθως δεν συμπεριλαμβάνεται στο σύνολο των ΦΜ, ενώ οι περισσότεροι ερευνητές χαρακτηρίζουν τους ΓΦ ως «συντακτικές εκφράσεις» ή «προθετικές εκφράσεις», ενώ είναι μια ξεχωριστή ομάδα των ΦΜ που περιέχουν δύο και περισσότερες λέξεις και χαρακτηρίζονται από απαιτούμενη για την ΦΜ «παγίωση» της έννοιας από την άποψη σημασιολογίας, από την άποψη της γραμματικής έχουν σχέση με ασυνήθιστη χρήση γραμματικών κανόνων κ. α. Στο παρόν άρθρο γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των προθετικών επιρρηματικών ιδιωτισμών που κατατάσσονται στους ΓΦ από την άποψη της σημασίας και της δομής τους.

Λέξεις-κλειδιά: φρασεολογία, γραμματικοί ιδιωτισμοί, επιρρηματικοί ιδιωτισμοί, πρόθεση, προθετικό ονοματικό σύνολο

Abstract: As is known, some scholars single out grammatical phraseological units (GPU), i.e. combinations of two and more words which are cemented semantically and grammatically. GPU are based on typical use of grammar rules and their sense is a sum total of the constituent parts, yet their conceptual grounds are different. The paper seeks to distinguish GPU types and focus on prepositional adverbial expressions.

Key words: phraseology, grammar units, adverbial expressions, preposition, prepositional adverbial expressions

Η φρασεολογία είναι ένας σχετικά νέος κλάδος της γλωσσολογίας. Για το λόγο αυτό υπάρχει μια σειρά από διαφορετικές θεωρίες για την κατάταξη των ΦΜ (φρασεολογικών μονάδων) και τη διαφορετική ορολογία για την ονομασία τους [Baranov, Dobrovolsky 2008: 8].

Στη σειρά διάφορων ταξινομήσεων των ΦΜ υπάρχουν οι λεγόμενοι γραμματικοί ιδιωτισμοί (ΓΙ) [Baranov, Dobrovolsky 2008: 74–76]. Η ομάδα αυτή συνήθως δεν συμπεριλαμβάνεται στο σύνολο των ΦΜ, οι περισσότεροι ερευνητές την αποφεύγουν και την κατατάσσουν στην κατηγορία «συντακτικές εκφράσεις» ή «προθετικές εκφράσεις», ενώ είναι μια ξεχωριστή ομάδα των ΦΜ που περιέχουν δύο και περισσότερες λέξεις και χαρακτηρίζονται από απαιτούμενη για την ΦΜ «παγίωση» της έννοιας από την άποψη σημασιολογίας, από την άποψη της γραμματικής έχουν σχέση με ασυνήθιστη χρήση γραμματικών κανόνων κ.α. [Baranov, Dobrovolsky 2013: 75]. Από την τυπική άποψη αυτή η ομάδα των ΦΜ θα εκφράζει διάφορα επίπεδα έννοιας, αφού έχει χάσει την πρώτη, κυριολεκτική σημασία, ενώ η υπάρχουσα έννοια θα συντελείται από άθροισμα εννοιών των δομικών συστατικών της.

Με βάση τα προαναφερόμενα στην ελληνική γλώσσα κατόπιν έρευνας που έγινε σε σώματα κειμένων¹, ξεχωρίζουμε τις ομάδες των προθετικών ΓΙ:

ιδιωτισμοί – σύνδεσμοι (*ως συνέπεια, ως αποτέλεσμα*) (ΙΣ)

ιδιωτισμοί – προθέσεις (*σε σύγκριση με, στα πλαίσια, εκτός από, με βάση*) (ΙΠ)

επιρρηματικοί ιδιωτισμοί (*με το αζημίωτο, ούτε κατά διάνοια, εν γένει*) (ΕΙ)

Αναλύοντας την κάθε κατηγορία εν όψει τον ισχυρισμό που παρατίθεται πιο πάνω και αφορά τη μη κανονική έκφραση του σημαίνοντος, οφείλουμε να πούμε ότι λόγω της υπάρξεως στη σύγχρονη ελληνική γλώσσα των παγιωμένων γραμματικών μορφών (τύπου «εν όψει») οι οποίες προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα, μπορούμε να πούμε ότι εδώ παρατηρείται μια εξαίρεση στη γραμματική διαμόρφωση αυτών των μονάδων του λόγου.

Στις προθετικές ΦΜ σε αυτή την περίπτωση εντάσσονται και οι τρεις κατηγορίες, όσο οι ΙΣ, τόσο και ΙΠ και ΕΙ, όπου απαντώνται παγιωμένες γραμματικές μορφές οι οποίες προέρχονται από τις μορφές της αρχαιοελληνικής γραμματικής. Στην προκειμένη περίπτωση θα αναλύσουμε μόνο την κατηγορία των προθετικών ΕΙ (ΠΕΙ) ως πιο ενδιαφέρουσα από την άποψη της σχετικότητάς της με τους κανόνες της γραμματικής της νέας και της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Σημειώτεον ότι οι ΠΕΙ στην πρόταση παίζουν το ρόλο του επιρρηματικού ή του επιθετικού προσδιορισμού και αντιστοιχούν στα επιρρήματα ή στα επίθετα. Για την ελληνική γλώσσα μάλιστα είναι χαρακτηριστικός ο συνδυασμός πρόθεση + όνομα ή επίρρημα + όνομα ο οποίος θα δημιουργήσει στις περισσότερες φορές μια επιρρηματική έκφραση: *π.χ., επί ποδός, για πλάκα, κατά κανόνα, από καρδιάς*) / Ταυτόχρονα αυτοί οι ΠΕΙ μπορούν να παίζουν στην πρόταση το ρόλο του κατηγορουμένου και επιθετικού προσδιορισμού: *π.χ. είναι για δέσιμο, δια βίου μάθηση*). Πολύ σημαντικό είναι ότι οι περισσότεροι ΠΕΙ είναι παγιωμένες εκφράσεις, προερχόμενες από την καθαρεύουσα, όπως ο συνδυασμός πρόθεση + όνομα στην Γενική ή πρόθεση + όνομα στην Δωτική: *π.χ. μετά βίας, αφ' υψηλού, εν όψει* είτε επίρρημα + όνομα στην Γενική: *π. χ. εντός ει-*

¹ Ως βασική πηγή χρησιμοποιούμε το ΕΘΕΓ και έπειτα διάφορα ερμηνευτικά, όπως π.χ. Χρηστικό Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, 2015, κ.α.

σαγωγικών, χάριν γούστου). Εδώ, βεβαίως, πρόκειται για την ποικιλία και τον πλούτο της ελληνικής γλώσσας καθ' όλη τη διάρκεια της εξέλιξής της και μάλιστα κάποτε οι συγκεκριμένοι ΠΕΙ δεν εντάσσονταν στην ομάδα των ΦΜ, όντας προθετικά σύνολα

Ως γνωστόν, οι ΦΜ αποτελούν το μη παραγωγικό μοντέλο της έκφρασης από την άποψη της διαμόρφωσής της, επειδή στον ΠΕΙ ένα δομικό στοιχείο είναι καθένα από το ο ιδιωτισμός. Στην περίπτωση με τους ΠΕΙ στην ουσία έχουμε ημιτελείς λέξεις, αφού προτού γίνουν μέρος της πρότασης, «βρίσκουν» το «ταίρι» τους, την πλήρη λέξη και διαμορφώνουν μια έκφραση η οποία δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη, επειδή ένα δομικό στοιχείο της είναι ο ιδιωτισμός: π.χ. *μιλήσαμε επ'αορίστου, πήγε απ'ευθείας*, όπου «μιλήσαμε» και «πήγε» είναι πλήρεις λέξεις, ενώ «επ'αορίστου», «απ'ευθείας» είναι εξαρτώμενοι από αυτές ΠΕΙ. Δηλαδή στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για μη κανονική διαμόρφωση του μοντέλου της έκφρασης: πλήρης λέξη + ΠΕΙ.

Κατά την ανάλυση διακρίνονται τα εξής μοντέλα διαμόρφωσης των ΠΕΙ:

ΠΥΡΗΝΑΣ ΤΟΥ ΠΕΙ – ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ

- πρόθεση + ουσιαστικό (244 ΠΕΙ – *επ' ευκαιρία, κατ' ευθείαν, μέχρι θανάτου*)
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό (153 ΠΕΙ – *με το πάσο, στην ώρα*)
- πρόθεση + επίθετο + ουσιαστικό (72 ΠΕΙ – *με σταυρωμένα χέρια, από πρώτο χέρι*)
- πρόθεση + ουσιαστικό + ουσιαστικό (18 ΠΕΙ – *εν ριπή οφθαλμού, εν βρασμό ψυχής*)
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + άρθρο + ουσιαστικό (17 ΠΕΙ – *από τον καιρό του Νώε, στην τούρλα του Σαββάτου*)
- επίρρημα + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό (12 ΠΕΙ – *έξω από τα δόντια, μέσα στα όρια*)
- πρόθεση + ουσιαστικό + σύνδεσμος + ουσιαστικό (10 ΠΕΙ – *εν πομπή και παρατάξει, μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδος*)
- πρόθεση + άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό (9 ΠΕΙ – *δια της τεθλασμένης οδού, με την πρώτη ευκαιρία*)
- πρόθεση + ουσιαστικό + πρόθεση + ουσιαστικό (8 ΠΕΙ – *από ώρα σε ώρα, από στόμα σε στόμα*)
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό (7 ΠΕΙ – *με το κλειδί στο χέρι, με το σταυρό στο χέρι*)
- ουσιαστικό + πρόθεση + ουσιαστικό (5 ΠΕΙ – *φάτσα με φάτσα, σπιθαμή προς σπιθαμή*)
- πρόθεση + αριθμητικό + ουσιαστικό (4 ΠΕΙ – *μεταξύ δύο πυρών*)
- σύνδεσμος + πρόθεση + ουσιαστικό (4 ΠΕΙ – *ως δια μαγείας*)
- πρόθεση + ουσιαστικό + σύνδεσμος + πρόθεση + ουσιαστικό (3 ΠΕΙ – *κατά μήκος και κατά πλάτος*)
- επίρρημα + πρόθεση + άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό (3 ΠΕΙ – *μέσα στην τρελή χαρά*)
- ουσιαστικό + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό (2 ΠΕΙ – *λόγο στον λόγο*)

Από μία περίπτωση είναι τα μοντέλα όπως:

- ουσιαστικό + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό
- πρόθεση + ουσιαστικό + άρθρο + ουσιαστικό
- πρόθεση + ουσιαστικό + αριθμητικό + ουσιαστικό
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + σύνδεσμος + ουσιαστικό
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό

- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + άρθρο + επίθετο
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + σύνδεσμος + πρόθεση+άρθρο+ουσιαστικό
- πρόθεση+άρθρο+επίθετο+άρθρο+ουσιαστικό
- πρόθεση+άρθρο+επίθετο+αντωνυμία+ουσιαστικό
- πρόθεση + άρθρο + αντωνυμία + ουσιαστικό
- πρόθεση + άρθρο + αριθμητικό + ουσιαστικό
- πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + επίρρημα
- πρόθεση + άρθρο + επίρρημα + επίρρημα + άρθρο + ουσιαστικό
- πρόθεση + άρθρο + αριθμητικό + ουσιαστικό + πρόθεση + άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό
- πρόθεση + αντωνυμία + ουσιαστικό
- πρόθεση + αντωνυμία + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό
- πρόθεση + αριθμητικό + σύνδεσμος + αντωνυμία + ουσιαστικό
- πρόθεση + αριθμητικό + ουσιαστικό + αριθμητικό + ουσιαστικό
- επίρρημα + επίθετο + άρθρο + ουσιαστικό

Οι υπόλοιποι ΕΙ, πιο σύνθετοι από την άποψη της διαμόρφωσης, π. χ. επίρρημα + πρόθεση + άρθρο + αντωνυμία + ουσιαστικό ή οι ΕΙ όπου ο κεντρικός πυρήνας είναι άλλο μέρος τυ λόγου (π. χ. επίθετο, επίρρημα, αντωνυμία, ρήμα κ. α.) αναπαριστώνται με ελάχιστο αριθμό παραδειγμάτων.

Το πιο συχνό μοντέλο της διαμόρφωσης των ΠΕΙ είναι πρόθεση + ουσιαστικό. Εδώ τη μεγαλύτερη ομάδα αποτελούν επιρρηματικές εκφράσεις, όπου:

η πρόθεση (στις περισσότερες περιπτώσεις είναι λόγιες προθέσεις) συνδυάζεται με το ουσιαστικό χωρίς άρθρο, ενώ οι πιο συχνόι ΠΕΙ θα είναι επιρρηματικοί προσδιορισμοί τρόπου, όπου το ουσιαστικό θα είναι στην πτώση Γενική με την πρόθεση **εκ** (εξ), όπως π. χ. *εξ αγχιστείας, εξ αίματος, εξ ανάγκης, εξ απροόπτου, εξ επαφής, εκ θεού, εξίσου, εξ ορισμού, εκ παραδρομής, εκ περιτροπής, εκ προθέσεως, εκ προμελέτης, εκ φύσεως*, καθώς και οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί τόπου: π. χ. *εξ αποστάσεως*

οι συνδυασμοί του ουσιαστικού στην πτώση Δωτική¹ συνδυάζονται με την πρόθεση **εν**: π. χ. *εν ανάγκη, εν ανεπάρκεια, εν γένει, εν γνώσει, εν ισχύ, εν κινήσει, εν λευκώ, εν μέρει, εν περιλήψει, εν στάσει, εν συντομία, εντάξει, εντέλει, εν ψυχρώ, εν χορώ, (время) εν καιρώ*

το ουσιαστικό ή το επίθετο στην πτώση γενική συνδυάζεται με την πρόθεση **μέχρι** και έχουν τη σημασία χρόνου ή τόπου: *μέχρι θανάτου, μέχρι εσχάτων κ.α.*

το ουσιαστικό στην πτώση Αιτιατική και χωρίς άρθρο συνδυάζεται με την πρόθεση **κατά**: (τρόπος) π. χ. *κατ'ανάγκην, κατά βάθος, κατ'εξοχήν, κατ'ιδίαν κατά κανόνα, (χρόνος) π. χ. κατ'αρχήν, κατ'αρχάς, (τόπος) π. χ. καθ'οδόν.*

Ένα μέρος αυτών των ΠΕΙ στη σύγχρονη γλώσσα πλέον δεν αντιμετωπίζεται ως προθετικός προσδιορισμός και απεικονίζεται ως μία λέξη π. χ. *εντάξει, εξίσου, κατεξοχήν, επικεφαλής κ. α..* Επίσης ανάμεσα στους ΠΕΙ αυτής της κατηγορίας απαντώνται ουσιαστικά στην πτώση Γενική με την πρόθεση **από**: (τρόπος) *από καρδιάς, από κοινού, (χρόνος) απ'αρχής*, ουσιαστικά στην πτώση Γενική με την πρόθεση **προ** στην

¹ Η Δωτική πτώση ως γραμματική κατηγορία δεν υπάρχει στη σύγχρονη ελληνική γλώσσα, ώστε για την ταυτοποίηση της μορφής χρησιμοποιούμε τους ορισμούς της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

έννοια του χρόνου: *πρό ολίγου, πρό παντός, πρό πολλού*, και ουσιαστικά στην πτώση Γενική με την πρόθεση **άνευ**: (τρόπος) *άνευ αποδοχών*, (χρόνος) *άνευ προηγουμένου*. Απαντώνται επίσης τα ουσιαστικά στην πτώση Γενική με την πρόθεση **δια**: (τρόπος) *δια ζώσης*, (τόπος) *δια ξηράς*, με την πρόθεση **επί** (τόπος) *επί τάπητος, επί τόπου*, με την πρόθεση **μετά**: (τρόπος) *μετά φόβου*, με την πρόθεση **περί**: (τρόπος) *περί πολλού*, καθώς και τα ουσιαστικά στην πτώση Δωτική με την πρόθεση **επί**: (τρόπος) *επ' αυτοφώρω. επί λέξει. επί πιστώσει*, τα ουσιαστικά στην πτώση Αιτιατική με την πρόθεση **εις**: (τρόπος) *εις βάρος, εις μάτην*, (χρόνος) *εις βάθος, εις πέρας*, με την πρόθεση **προς**: (τρόπος) *π. χ. προς τιμήν*, με την πρόθεση **υπό**: (τρόπος) *υπό αίρεσιν, υπ' ατμόν, υπό διωγμόν*. Όπως φαίνεται, πιο συχνά με τις προθέσεις απαντώνται ουσιαστικά στην πτώση Γενική, έπειτα στην πτώση Δωτική και στην πτώση Αιτιατική, ενώ ένα μέρος των ΠΕΙ, όπως *π.χ. εξ ίσου*, απαντώνται ήδη σε αρχαία κείμενα. Όλοι οι ΠΕΙ αυτής της κατηγορίας διακρίνονται για την έλλειψη του άρθρου και έτσι αποκτούν μια γενική σημασία, ενώ στην περίπτωση που μεταξύ του ουσιαστικού και της πρόθεσης εισάγεται ένα άρθρο, ο ΠΕΙ αμέσως χάνει τη σημασία της ΦΜ και περνάει στην κατηγορία των ελεύθερων εκφράσεων, αλλάζοντας τη σημασιολογία του.

Σημειώτέον ότι οι περισσότεροι ΠΕΙ αυτής της κατηγορίας (πρόθεση + ουσιαστικό) απαντώνται με την πρόθεση **κατά** (68 ΠΕΙ), ταυτόχρονα το ουσιαστικό έχει τη λόγια κατάληξη -ν: *κατά μέτωπον, κατ' αντιμωλίαν, κατ' ιδίαν*. Η δεύτερη στη συχνότητα έρχεται η πρόθεση - **εν** (38), ακολουθούν **επί** (34), **εκ** (32). Ελάχιστοι είναι οι ΠΕΙ, όπου απαντώνται προθέσεις της δημοτικής γλώσσας τύπου **σε, με, από**: έτσι με την πρόθεση **σε** διακρίνονται 5 ΠΕΙ, **με** - 7, **από** - 15. Κατά τη γνώμη μας αυτό το γεγονός σχετίζεται πρωτίστως με την συγκεκριμένη κειμενολογική χρήση συγκεκριμένων ΠΕΙ, και κάτι τέτοιο στερεί αυτά τα ονοματικά σύνολα της δυνατότητας να αναπτύσσονται ενεργά στη γλώσσα, επειδή τα συμφραζόμενα τα στερεί τη πολύπλευρη σημασία και την ασυμμετρία του γλωσσικού σήματος.

Όσον αφορά το συντακτικό ρόλο των ΠΕΙ της κατηγορίας *πρόθεση + ουσιαστικό* (αναλύθηκαν 272 ΠΕΙ), οφείλουμε να πούμε ότι σχεδόν όλοι οι ΠΕΙ αυτής της κατηγορίας στην πρόθεση εμφανίζονται ως επιρρηματικοί προδιορισμοί τρόπου, χρόνου ή τοπου, ταυτόχρονα οι περισσότεροι ΠΕΙ μπορούν να επιθετοποιούνται και να γίνονται επιθετικοί προσδιορισμοί, *π. χ.*

Το Γενικό Δικαστήριο της ΕΕ, σήμερα, ακύρωσε εν μέρει μία απόφαση του 2012 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής / Οι γιατροί είναι αποφασισμένοι να παρακολουθούν από κοντά τις εξελίξεις με νομικά μέσα αναφορικά με το πλαφόν συνταγογράφησης μετά την χθεσινή εν μέρει απόφαση του Υπουργού Υγείας¹.

Η δεύτερη στη συχνότητα κατηγορία των ΠΕΙ είναι *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό*. Εδώ οι περισσότεροι ΠΕΙ διαμορφώνονται με βάση το μοντέλο *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό* (ή επίθετο) στην πτώση Γενική: (τρόπος) *δια της βίας, εκ των ενόντων, επί της ουσίας*, (χρόνος) *εκ των προτέρων, εκ των υστέρων, μέχρι ενός σημείου, προ του φαγητού*, (τόπος) *προ των πυλών κ.α.* Η επόμενη στη συχνότητα κατηγορία είναι συνδυασμός *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό* στην πτώση Αιτιατική: (τρόπος) *π. χ. υπέρ το δέον*, (χρόνος) *π. χ. προς το παρόν*, ή *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό* στην πτώση Δωτική: (χρόνος) *εν τη γενέσει, συν τω χρόνω*.

Οι ΠΕΙ που διαμορφώνονται με το μοντέλο *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό* (με το καντάρι, στα όρθια) είναι πιο παραγωγικοί από την άποψη της διαμόρφωσης των ονοματικών συνόλων, κατά τη γνώμη μας κάτι τέτοιο σχετίζεται με την ύπαρξη του άρθρου ως δομικού στοιχείου που συγκεκριμενοποιεί το κάθε ονοματικό σύνολο. Εδώ

¹ www.newsbeast.gr/greece/arthro/705195/akurothike-en-merai-apofasi-gia-tis-dapanes-ston-tomea-tou-oinou

παρατηρείται μια απότομη αύξηση των ΠΕΙ με τις προθέσεις που ενεργά χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη ελληνική γλώσσα: έτσι, οι περισσότεροι ΠΕΙ περιέχουν την πρόθεση **σε** (51 ΠΕΙ), έπειτα ΠΕΙ με την πρόθεση **με** – 30. Σημειωτέον ότι στην κατηγορία αυτή μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των λογίων προθέσεων: από 12 λόγιες προθέσεις που απαντώνται στην πρώτη ομάδα, εδώ παραμένουν μόνο 8, ενώ μειώνεται εξίσου σημαντικά ο αριθμός των επιρρημάτων στη μορφή της πρόθεσης. Παράλληλα εδώ οι ΠΕΙ σχεδόν δεν έχουν μονολεκτικά συνώνυμα και έτσι οι ΠΕΙ αναλαμβάνουν το ρόλο του λεξήματος, ενώ ο συντακτικός τους ρόλος παραμένει σταθερός: οι ΠΕΙ στην πρόθεση υπάρχουν μόνο ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τρόπου στις περισσότερες φορές, ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις είναι του χρόνου ή του τόπου (από 158 ΠΕΙ 22 και 6 αναλόγως).

Η τρίτη στη σειρά κατηγορία διαμορφώνεται με το μοντέλο *πρόθεση + επίθετο + ουσιαστικό*: π. χ. *εν πάση περιπτώσει, εν εύθετω χρόνω*. Στην κατηγορία αυτή απαντάται πιο συχνά το μοντέλο *πρόθεση + επίθετο + ουσιαστικό στην πτώση Αιτιατική*, ενώ σχετικά μοντέλα με το επίθετο και το ουσιαστικό στην πτώση Δωτική και Γενική απαντώνται αναλόγως 11 και 9 φορές. Ταυτόχρονα πιο συχνή εδώ είναι η πρόθεση **με** (17 ΠΕΙ), ακολουθούν οι προθέσεις **σε** (13), **κατά** (9), **εν** (8), **από** (6), **εκ** (5), **μέχρι** (2), **παρά** (2), **για** (2) και από ένα ΠΕΙ με τις προθέσεις **προς**, **σαν**, **χωρίς**, **υπό**. Ο συντακτικός ρόλος επίσης είναι επιρρηματικός προσδιορισμός.

Το μοντέλο *πρόθεση + ουσιαστικό + ουσιαστικό* στις περισσότερες φορές έχει το μοντέλο *πρόθεση + ουσιαστικό (στην πτώση Γενική) + ουσιαστικό (στην πτώση γενική ως ετερόπτωτος προσδιορισμός)*, συνολικά απαντώνται 8 ΠΕΙ, έπειτα ακολουθεί η πτώση Αιτιατική – 7 ΠΕΙ και η πτώση Δωτική – 3 ΠΕΙ (π. χ. *από καταβολής κόσμου, επί ζύρου ακμής, εν βρασμώ ψυχής*). Ταυτόχρονα οι προθέσεις έχουν σχεδόν την ίδια συχνότητα: **από** (3), **για** (1), **εκ** (2), **εν** (3), **επί** (2), **με** (1), **μέχρι** (1), **περί** (1), **σε** (3), **υπό** (1). Σημειωτέον ότι η πρόθεση **από** εδώ διατηρεί τις λειτουργίες της από την αρχαιοελληνική γλώσσα και συνδυάζεται με τη πτώση Γενική, ενώ όλοι οι ΠΕΙ με την πρόθεση αυτή στην πρόθεση θα εμφανίζονται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου. Εν γένει δε, ο μέγιστος συντακτικός ρόλος αυτών των ΠΕΙ θα είναι επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου.

Το μοντέλο *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + άρθρο + ουσιαστικό* τις περισσότερες φορές περιέχει ουσιαστικά στην πτώση Δωτική που αφορά και το μοντέλο *επίρρημα + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό*. Οφείλει να σημειωθεί ότι ο βασικός συντακτικός ρόλος εδώ θα είναι επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου, του χρόνου ή του τόπου (σε ίσες ποσότητες).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μοντέλο *πρόθεση + ουσιαστικό + σύνδεσμος + ουσιαστικό*. Εδώ σχεδόν όλοι οι ΠΕΙ προέρχονται από τον αρχαίο ή τον βυζαντινό πολιτισμό, και έτσι απαντώνται οι ΠΕΙ τύπου:

Άνευ λόγου και αιτίας

Εν χορδαίς και οργάνους (= με κέφι)

Εν πομπή και παρατάξει

Μεταξύ σφυράς και άκμονος

Μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδος

Μεταξύ τυρού και αχλαδιού

Μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας

Μεταξύ ζωής και θανάτου

Περί ανέμων και υδάτων

Υπέρ βωμών και εστιών

Ο βασικός ρόλος αυτών των ΠΕΙ θα είναι επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου, του χρόνου ή του τόπου.

Το μοντέλο *πρόθεση + άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό* στο μέγιστο βαθμό αποτελείται από τους ΠΕΙ που διαμορφώθηκαν με βάση τη γραμματική της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, ενώ ο συντακτικός τους ρόλος θα είναι επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου (5), του χρόνου (2) και του τόπου (1).

Το μοντέλο *πρόθεση + ουσιαστικό + πρόθεση + ουσιαστικό* και το μοντέλο *ουσιαστικό + πρόθεση + ουσιαστικό* διαμορφώθηκαν με τη χρήση του ίδιου ουσιαστικού: π. χ. *από ώρα σε ώρα, από στόμα σε στόμα, φάτσα με φάτσα, λέξη προς λέξη*. Το βασικό χαρακτηριστικό τους είναι η έλλειψη του άρθρου και κάτι τέτοιο τους κατατάσσει στην ομάδα των ΦΜ από την άποψη της δομής. Ο συντακτικός τους ρόλος είναι επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου και του τόπου (πρώτο μοντέλο), όπου μάλιστα πρόκειται για το χρονικό και το τοπικό διάστημα, όπου χρησιμοποιείται συνδυασμός προθέσεων **από – σε** (6), **από – μέχρι** (2). Το δεύτερο μοντέλο πιο συχνά χρησιμοποιείται στην πρόταση ως επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου, η πιο συχνή πρόθεση είναι **παρά**.

Πιο ελεύθερο στη λειτουργία είναι το μοντέλο *πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό + πρόθεση + άρθρο + ουσιαστικό* που παρόλα αυτά διατηρεί τα χαρακτηριστικά της ΦΜ. Αυτό το μοντέλο χρησιμοποιεί στις περισσότερες περιπτώσεις τις προθέσεις **από – ως** στην έννοια του χρόνου ή τις προθέσεις **με – σε** στην έννοια του τρόπου, όπου η πρόθεση **με** χρησιμοποιείται με το ουσιαστικό στην πτώση Αιτιατική οργάνου, ενώ η πρόθεση **σε** σε συνδυασμό με το ουσιαστικό στην πτώση Αιτιατική θα έχει την έννοια του τόπου: π.χ. *με το κλειδί στο χέρι, με το χέρι στη καρδιά*.

Τα υπόλοιπα μοντέλα (*πρόθεση + αριθμητικό + ουσιαστικό, σύνδεσμος + πρόθεση + ουσιαστικό, πρόθεση + ουσιαστικό + σύνδεσμος + πρόθεση + ουσιαστικό, επίρρημα + πρόθεση + άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό*) από την άποψη της δομής τους πλησιάζουν στα ελεύθερα ονοματικά σύνολα, με μία και μόνο διαφορά, ότι στους περισσότερους ΠΕΙ λείπει το άρθρο: π. χ. *ως εκ θαύματος, ούτε κατά διάνοια, κατά μήκος και κατά πλάτος*. Στο μοντέλο *επίρρημα + πρόθεση + άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό* υπάρχει το οριστικό άρθρο και κάτι τέτοιο δείχνει ότι αυτό το μοντέλο πρόσφατα έχει ενταχτεί στην κατηγορία των ΦΜ.

Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε ότι στους ΠΕΙ υπάρχουν σχεδόν όλα τα πιθανά μοντέλα διαμόρφωσης, ενώ οι περισσότεροι ΠΕΙ θα απαντώνται στην πρόταση ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του τρόπου, λιγότεροι φανερώνουν τόπο ή χρόνο. Επίσης παρουσιάζει ενδιαφέρον η διαμόρφωση των ΠΕΙ με βάση τους κανόνες της γραμματικής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που τους κατατάσσει αυτόματα στους ανώμαλους γραμματικούς τύπους των ονοματικών συνόλων, δηλαδή στην κατηγορία των ΦΜ.

ЛИТЕРАТУРА

Баранов, Добровольский 2008 – Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Аспекты теории фразеологии, М.: Знак, 2008. 656 с.

Баранов, Добровольский 2013 – Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Основы фразеологии. М.: Флинта, 2013. 312 с.

REFERENCES

Baranov A.N., Dobrovolsky D.O. (2008) Aspects of the Theory of Phraseology. Moscow. Znak Publ. 656 p.

Baranov A.N., Dobrovolsky D.O. (2013) Bases of Phraseology. Moscow. Flinta Publ. 312 p.

Сведения об авторе:
Ирина Витальевна Тресорукова,
канд. филол. наук
доцент
кафедра византийской и новогреческой филологии
филологический факультет
МГУ имени М.В. Ломоносова

Irina V. Tresorukova,
PhD
Assistant Professor
Philological Faculty
Lomonosov Moscow State University
itresir@mail.ru

Structure of Prepositional Adverbial Expressions in Modern Greek Language